

REFLECȚII DUPĂ O VIZITĂ LA UN CĂMIN SPITAL

MARIANA STANCIU

For a 30 days long period, during the summer of 1991, together with a group of researchers in the field of quality of life, I visited the Hirleau Hospital, in the district of Suceava. The observations and the impressive experience I had there gave rise to the thoughts which follow.

Rîndurile de față constituie cîteva reflecții pe marginea întîmplărilor trăite și a observațiilor efectuate cu prilejul vizitei la Căminul-Spital din Hirleau, jud. Suceava. Făceam parte dintr-un grup de lucru — cercetători în domeniul calității vieții, români și străini. Observațiile s-au desfășurat într-un interval de 30 de zile, în vara anului 1991.

În așezămînt erau internate persoane handicapate, copii abandonati sau orfani și persoane vîrstnice.

Primul șoc l-am avut cînd, intrînd în curtea spitalului, am văzut oameni agățați de gratiile de la ferestre urlînd ca niște fiare. Cineva din personalul de îngrijire ne-a întîmpinat să ne picure parfum în batiste, prevenindu-ne că înăuntru este un miros insuportabil.

Al doilea șoc l-am trăit cînd, intrînd în clădire și în saloane, am fost copleșiți de cei internați care s-au năpustit să ne atingă, dorind parcă să se asigure de existența, de concretețea noastră, cerîndu-ne insistent să facem și noi la fel cu ei. Acest fenomen s-a petrecut și în salonul handicapatilor și în cel al copiilor și în căminul de bătrîni.

Au urmat ore lungi de discuții cu colectivul de specialiști al spitalului, cu personalul de îngrijire și cu cei internați, pe teme privind istoricul instituției, structura colectivului de specialiști, natura handicapului grupelor de internați, metodele de tratament aplicate și rezultatele obținute, condițiile sociale, economice și de stare a sănătății pentru internare, disciplina interioară a instituției, schimbările intervenite în calitatea vieții internaților după decembrie 1989 etc. Din spusele specialiștilor și ale personalului de îngrijire a reieșit că unele schimbări s-au produs: că a fost zugrăvită clădirea, că, datorită ajutoarelor din străinătate, s-a rezolvat problema lenjeriei și a garderobei internaților, că au fost primite și aparate pentru efectuarea unor tratamente recuperatorii și că, în general, hrana s-a îmbunătățit.

Vorbînd cu internații din căminul de bătrîni, am aflat că disciplina interioară a instituției este extrem de aspră. Ei nu aveau permisiunea de a ieși din cămin decît cu aprobarea specială a directorului. Nu beneficiau de nici un mijloc de petrecere a timpului (bibliotecă, televizor etc.) și mulți se simțeau profund nefericiți deoarece nu aveau voie să

meargă la biserica din oraș.

Copii spuneau că în ultima vreme, în zilele cu soare, li se permitea să iasă în curte, că mâncarea era mai bună decât înainte.

Totuși, vizitînd interioarele am observat că erau multe paturi fără așternut și destui copii complet dezbrăcați și desculți pe cimentul rece ca gheața, în plină vară. În clădire nu pătrundea soarele, iar igrasia și clorul abundent folosit la igienizare emanau un miros greu de îndurat. În relațiile personalului cu copii, violența avea o pondere însemnată. În schimb, în camera destinată "grădiniței" toate jucăriile erau noi și la locul lor. Înăuntru însă, nici un copil.

Judecînd după toate acestea, se putea crede că elemente de ordin economic constituiau cauza cauzelor. Era însă doar o primă concluzie. O mulțime de alte cauze transformaseră acel cămin-spital într-o casă a suferinței. Ele țineau de nevoia noastră, a tuturor, de reflecție, de înțelegere și de schimbare a mentalităților. Ele vizau o urgentă primenire a metodelor comportamentale ale celor chemați să activeze în instituțiile de asistență socială, de ocrotire a sănătății, de educație și învățămînt în unele servicii publice.

VULNERABILII

" — Nu! Nu vreau nimic de la tine! Păstrează-ți bomboanele! Crezi că nu știi? Mîine vei pleca și nu te vei întoarce niciodată la mine!"

Astfel mi-a vorbit, în ultima zi a vizitei mele, o fetiță de șase ani, de la etajul al II-lea al clădirii, unde se aflau și copii abandonati. Ea nu mai putea îndura compasiunea celorlalți, ea își pierduse încrederea, ea avea nevoie de fapte esențiale.

În orice societate există oameni care, la un moment dat pot fi mai vulnerabili decât alții — la boală, la izolare socială, la violență, la singurătate, la eșec, la înșelarea încrederii etc. Ei sînt primii și cei mai expuși la riscuri. Și nu se poate să nu ne întrebăm, cum poate fi viața din perspectiva copiilor cu părinți care trec prin interminabile procese de divorț, a bătrînilor într-o lume care prețuiește doar tinerii și vitezele mari de reacție, a tuturor neajutoratilor dintr-o lume a celor atotputernici. Prejudecăți de tot felul circulă liber odată cu noi, luînd adesea chip instituționalizat. Dar despre cei în suferință, cei vulnerabili, știm cele mai puține lucruri. Cum să-i consolăm, să-i ajutăm să se împace cu sine și cu ceilalți pe cei handicapați, pe cei ce se află spre sfîrșitul vieții, pe marii disperați pe care uneori nici nu-i vedem?

De prea multe ori, neînțeleși, ei vor trăi, fiecare după norocul ori nenorocul lui, pășind totuși pe drumuri diferite. Unii vor lupta, pînă la sfîrșit, să schimbe lumea în bine. Mobilizîndu-se și pe ei și pe ceilalți, o parte dintre ei vor reuși. Cealaltă fracțiune, uzînd de mijloace sancționate de societate vor eșua și, dacă nu vor duce o viață parazită, vor deveni clienții așezămîntelor corecționale. Alții, nu vor putea să lupte și, conștienți sau nu de poziția lor, vor trece problemele supraviețuirii lor în sarcina celorlalți (familie, societate).

RESEMNAȚII

" — Bine, dar locul dumitale nu este aici! Dumneata poți face multe lucruri utile cu o singură mînă!

— Nu... am încercat foarte multe și nimic nu mi-a reușit... sper ca sfârșitul meu să vină cât mai curînd, să nu mai fiu povară pentru nimeni...”

Așa mi-a răspuns unul din pacienții secției de handicapați fizic; avea o privire inteligentă, de om profund nefericit. Din datele personale am aflat că fusese internat în urmă cu doi ani, nu avea familie și împlinise 41 ani. Nu-și manifestase niciodată dorința de a părăsi așezămîntul.

O dezvoltare umană echilibrată pare de neconceput într-un mediu social predominant entropic, în care in justiția și inconsistența societală micșorează șansele și măresc neputința indivizilor. Un mediu social în care, pentru cei mai mulți, sarcinile de adaptare și integrare sînt mult prea mari - iată o posibilă definiție a Infernului. Pentru a supraviețui într-o astfel de societate, atît indivizii cît și grupurile oprimate sînt obligate să vină în contact frecvent cu instituțiile unei autorități omnipotente, care oricînd va fi în stare să demonstreze că ei nu sînt destul de performanți pentru a reuși.

Totuși, chiar și în astfel de condiții, sînt mulți indivizi și grupuri sociale care găsesc optimismul și forța necesare de a ieși din impas și a funcționa corect în societate.

Există însă și reacții mai puțin suple la viața într-o societate de acest gen, anume acceptarea propriei neajutorări sau resemnarea la neputința personală. Prin acest mecanism psihic, unii oameni, conștient sau inconștient, se apără de tot ce ar putea să-i antreneze în alte presupuse ocazii de eșec, adoptînd pasivitatea din care cu greu pot fi urniți.

Recent, un grup de psihologi au efectuat un experiment de laborator¹ pentru a studia influențele resemnării (neputinței învățate) asupra motivațiilor și capacității de supraviețuire a animalelor (șobolanilor). Animalele cărora în mod repetat le-au fost impuse restricții severe, o vreme au luptat frenetic pentru supraviețuire, după care au devenit pasive. Fiind aruncate într-un bazin cu apă, alături de un grup de control, s-a constatat că acestea s-au înecat cu mult înainte ca animalele din grupul de control să dea semne de epuizare. Deși există riscuri în extinderea concluziilor în domeniul predicției comportamentului uman, totuși observăm că această dinamică este prezentă și în societatea umană. Sentimentul de neputință personală pare să inducă schimbări ireversibile în psihicul uman, diminuînd motivațiile pozitive. Cînd el devine copleșitor, pasivitatea, dependența și deprimarea par inevitabile. În asemenea situații, profesioniștii din domeniul serviciilor care au ca obiectiv realizarea unor corecții comportamentale ar trebui să-i ajute pe cei în cauză să dezvolte și să mențină sentimente care să-i mobilizeze la schimbarea mediului distructiv. Desigur, nu rareori, acele sentimente de neputință se vor concretiza într-o pasivitate ori rezistență accentuate sau se vor îndrepta acuzator și chiar agresiv împotriva lor, a profesioniștilor - ca primi reprezentanți ai acelei societăți distructive căreia vulnerabilii trebuie să-i facă față. Așa îmi explic numeroasele confesiuni pe care chiar medicii și asistenții sociali de la Căminul-Spital din Hîrlău mi le-au făcut despre propria lor frustrare, despre implicarea lor afectivă în apatia, tristețea și, uneori, chiar violența pacienților din spital. Desigur, soluția nu poate consta în a le da profesioniștilor lecții de tehnici defensive, deși asemenea tehnici sînt uneori indispensabile. Soluții infailibile, probabil, nu există. Ei ar trebui să fie pregăuți a recunoaște normalitatea unor asemenea reacții, să le prevadă chiar. De asemenea, ar trebui să-și evalueze corect și realist capacitatea de a rămîne calmi în orice situație, devenind

¹ Naomi I. Brill, *Working with People*, New York, London, Longman, 1990, p.228.

factori de reechilibrare.

Munca acestor specialiști ar trebui să fie sinteza a cel puțin cinci domenii de cunoaștere:

- datele personale ale subiectului de protejat în scopul identificării corecte a problemelor acestuia;
- mijloacele și tehnicile utile ameliorării ori înlăturării stării de necesitate a subiectului;
- contextul social care a generat ori a favorizat apariția stării respective;
- impactul propriei personalități și a propriului comportament asupra subiectului de protejat;
- soluțiile pentru depășirea dificultăților de comunicare umană datorate diferențelor între limbaje și niveluri de instruire.

DEPENDENȚII

“ — Spuneți că ați crescut trei fii. Cum se face că locuiți în acest cămin? Nici unul dintre ei nu v-a putut păstra alături?

— Nu știu... în ultima vreme ei nu mai aveau timp pentru mine deloc... eu eram bună numai la corvezi. Și n-am mai vrut să depind de ei...”

Patul bătrânei, într-un colț umbrat al camerei. Lângă pernă Scriptura cu coperti uzate, un săculeț cu lucru de mână și pisica ce primea mângâierile vizitatorilor. Aceasta era averea unei femei care, spre sfârșitul vieții, prefera să fie independentă de fiii săi.

Acea etică, ce consideră o mare virtute spiritul de independență, se dovedește atât de temeinic impregnată în conștiințele noastre încât mulți dintre noi, când prin forța împrejurărilor devenim dependenți, ne acceptăm cu mare greutate soarta. Fie că o mărturisim sau nu, odată cu recunoașterea incapacității de a face față cerințelor vieții noastre apare o inexplicabilă stînjeneală, ca un protest mut față de imperfecțiunea naturii umane.

De fapt, întreaga problematică a dependenței este dublată în inimile noastre de sentimente ce rezultă dintr-un comportament social contradictoriu. Societatea nu promovează convingător valorile larg acceptate în acest domeniu. Adesea uităm natura relativă și coexistența esențială a celor două extreme — dependență — independență. Glorificînd exagerat spiritul de competiție care, în mod inevitabil va crea un învins și un învingător, favorizăm apariția unui mediu social în care oamenii nu se vor mai raporta firesc și uman unul la altul. Desigur, mulți vor argumenta că fără competiție, fără o etică a încurajării performanțelor, nu există progres. Adevărat, dar orice adevăr este valabil între anumite limite.

Nimeni nu este și nici nu poate fi vreodată total dependent ori total independent. Sîntem interdependenți, atât ca indivizi cît și ca grupuri sociale. Interdependența este o stare de echilibru, o sinteză a celor două extreme, care nu țîn de polarizarea bine-rău, ci de nevoia de a trăi împreună, de a fi performanți prin complementaritate. Atașarea inevitabilă a diferitelor atribute ca dezirabil-indezirabil sau constructiv-distructiv vizează mai curînd precaritatea echilibrului în care dependența-independența pot coexista.

Viața omului, comparativ cu alte forme de viață, cuprinde cea mai îndelungată perioadă în care acesta are absolută nevoie de grija și asistența unui semen de-al său. În ciu-

da acestui fapt, omul are cea mai puternică tendință spre câștigarea independenței și libertății, încă din primii ani de viață, când dependența lui scade potrivit atingerii diferitelor stadii de dezvoltare. Când cineva leagă membrele unui sugar cu o fașă, primul impuls al acestuia este de a depăși starea de captivitate iar neputința îl va determina să plîngă. Maniera de exprimare evoluează în timp, depinzînd într-o măsură decisivă de natura și nivelul procesului educativ prin care va trece individul.

Interdependența, condiția de existență a oricărui sistem, este o scală între două noțiuni complementare. Orice persoană care se vrea ori se crede total independentă constituie o problemă socială la fel de gravă ca o persoană dependentă în cel mai înalt grad. Adaptarea la cerințele vieții presupune tocmai abilitatea de a oscila liber pe scala interdependenței, evitînd apropierea de extreme pentru a nu atinge patologicul.

Disponibilitățile sociale de asumare în sarcina colectivității a responsabilității față de cei incapabili de a-și satisface singuri, total sau parțial, nevoile vieții variază, în general, în funcție de timp și, în cea mai mare măsură, de conjunctura economică.

În cazurile cînd situațiile de dependență sînt evidente (copii, persoane vîrstnice, handicapați) recunoașterea nevoii de exercitare a responsabilității sociale este mai probabilă decît în cazul unor adulți aparent sănătoși, dar, din motive mai puțin evidente, inapți de muncă. Profesioniștii din cadrul serviciilor sociale sînt cei care decid asupra acestui aspect, respectînd și interpretînd legile în vigoare. Dar fiind și ei exponenți ai societății și culturii noastre și, deci, mai mult ori mai puțin vulnerabili, și ei pot fi influențați și impresionați de aura stării de independență. Și ei duc o continuă luptă cu sentimentele ce derivă din dependența-independența lor, găsindu-se, poate în profesiunea respectivă, tocmai din dorința abuzivă de a-i controla pe alții ori de a-i ști dependenți de ei. De aceea unii acționează în munca lor cu o personalitate aparent scindată, apărîndu-se de implicarea afectivă în problemele subiecților.

Prin urmare, calitatea muncii profesioniștilor din serviciile sociale și cele publice, care vin în contact cu cei vulnerabili, constituie vama prin care trec binele și răul nostru al tuturor, iar creșterea vulnerabilității umane a celor care vin să ceară ajutorul lor, ca și al celor care nu cer nimic, constituie un test eliminativ pentru cei vizați.

Recunoașterea interdependenței oamenilor, cît și a interdependenței lor cu celelalte elemente ale Cosmosului, pare acum mai necesară ca oricînd. Mișcările ecologice de toate orientările extind această filosofie. Teoria conform căreia toate formele de viață sînt înrudite, comunică și se influențează reciproc devine din ce în ce mai cunoscută și recunoscută.

Marea noastră problemă este găsirea soluțiilor pentru crearea unei societăți bune pentru toți în prezent și în viitor. Aceasta întegrează, de fapt, miliardele noastre de probleme mici și mari, parte din ele de competența prestatorilor de servicii. Extremele stărilor de vulnerabilitate, dependență sau rezistență la schimbare cer din partea celor chemați în ajutor spirit creator, ingeniozitate practică, imaginație, toleranță în fața diversității și un ascuțit simț al priorităților. Ei ar trebui să înțeleagă efectele pe care o viață dusă în mari privațiuni le poate avea asupra sufletului omenesc și a putinței lui de comunicare. Ei ar trebui să-și depășească propriile slăbiciuni și inhibiții, să aibă o atitudine clară, fermă și plină de compasiune pentru tot ce nu este străin omului pe pămînt, să ne învețe și să ne ajute a ne bizui unii pe alții.